

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

Том 106, 2021 – 2022

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF HISTORY

Volume 106, 2021 – 2022

КАДРОВИ ПРОБЛЕМИ В ИСТОРИЧЕСКИЯ ФАКУЛТЕТ
ПРЕЗ 1972 – 1982 г.
(ПО СПОМЕНИ И ДОКУМЕНТИ)

ЛЮБОМИР ОГНЯНОВ

Lyubomir Ognyanov. PERSONNEL DEVELOPMENT OF THE HISTORY DEPARTMENT
1972 – 1982. (MEMORIES AND DOCUMENTS)

The article is devoted to the initial history (1972 – 1982) of the History Department of Sofia University “St. Kliment Ohridski”. Emphasis is placed on the personnel development of the Faculty during the specified period. Some processes and events reflected in the published memories of Ilcho Dimitrov, Nikolay Genchev, Nikolay Todorov and Petar Petrov are analyzed.

Keywords: History Department, Dean Leadership, Professors, departments, memories, documents.

В продължение на 12 години (от 2000 до 2012 г.) бяха публикувани спомени на четирима професори – бивши преподаватели в Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ – Илчо Димитров¹, Николай Генчев², Николай Тодоров³ и Петър Петров⁴. В тях се засягат редица аспекти от развитието на Факултета от създаването му през 1972 г. до нача-

¹ **Димитров**, Илчо. *Всичко тече... Спомени*. София, 2000.

² **Генчев**, Николай. Спомени. – В: *Избрани произведения*. Т. 5. София, 2005.

³ **Тодоров**, Николай. *Дневник 1966–1998. Том първи (1966–1983)*. София, 2007.

⁴ **Петров**, Петър. *Когато един живот не стига*. Спомени. София, 2012.

лото на 80-те години и се дават оценки за много от неговите преподаватели – професори, доценти и асистенти. През 2004 г. бяха издадени и спомените на проф. Димитър Ангелов⁵, но през посочените години той е директор на Археологическия институт с музей при БАН и затова не взема отношение към проблемите на Факултета. Тъй като съм пряк свидетел на някои от разглежданите процеси и събития, намерили място в спомените на И. Димитров, Н. Генчев, Н. Тодоров и П. Петров, и познавам споменаваните от тях колеги, реших и аз да изразя своето становище по някои от мненията, съображенията и внушенията, намерили място в четирите мемоарни книги. За да бъде изложението ми подплатено и с документални факти, намерих за необходимо да се запозная и с архивните материали за Историческия факултет от фонд „Софийски университет „Св. Климент Охридски“⁶ и фонд „Вузовски партиен комитет при Софийския университет“⁷, които се съхраняват в Държавния архив – София. Предмет на настоящото изложение ще бъдат главно кадровите проблеми в Историческия факултет (ИФ) и в Единния център за наука и подготовка на кадри по история (ЕЦИ), който съществува през този период.

Софийският университет „Св. Климент Охридски“ започва своето начало през 1888 г. като Висш педагогически курс, преименуван през следващата година във Висше училище, а през 1904 г. – в Университет. Основна негова структура е Историко-филологическото отделение, което през 1892 г. се преобразува в Историко-филологически факултет (ИФФ). През 1951 г. ИФФ се разделя на два факултета – Философско-исторически (ФИФ) и Философски. Двадесет години по-късно от ФИФ се обособяват два нови факултета: Философски (ФФ) и Исторически (ИФ)⁸.

Учредителното събрание на Историческия факултет, председателствано от проф. Христо Гандев, се провежда на 13 юни 1972 г. За декан на факултета е избран доц. Стойко Колев – ръководител на Катедрата по история на СССР. Членове на първия Факултетен съвет стават: акад. проф. Димитър Косев, член-кор. проф. Христо Христов, проф. Христо Гандев, проф. Димитър Ангелов, проф. Николай Тодоров, проф. Велизар Велков, проф. Атанас Милчев, проф. Никола Попов, доц. Стойко Колев, доц. Христо Несторов, доц. Евлоги Бужашки, доц. Христина Михова, доц. Аспарух Аврамов, доц. Мария Матее-

⁵ **Ангелов**, Димитър. *Спомени*. София, 2004.

⁶ **ДА-София**, ф. 1790, оп. 10.

⁷ *Пак там*, ф. 131В, оп. 9–14.

⁸ **История на Софийския университет „Климент Охридски“**. София, 1988, с. 24–52, 273–274; **Донков**, Румен. Сто години специалност история в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. В: *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“*. Исторически факултет [ГСУ ИФ]. 1992 [1987], т. 80, с. 5–33; **Попнеделев**, Тодор. Социалистическият университет (1950–1989). – В: *Университетът*. София, 1999, с. 281–308; **Исторически факултет 1888–2008**. *Алманах*. Състав. Тодор Попнеделев, Костадин Грозев. София, 2008, с. 12–41.

ва, доц. Мария Велева, доц. Бистра Цветкова, доц. Петър Петров, доц. Петър Тивчев, доц. Михаил Йонов, доц. Николай Генчев, доц. Илчо Димитров, доц. Александър Фол, доц. Елена Кирова, доц. Иван Коев, доц. Кирил Жуглев. За заместник-декани са избрани доц. Мария Велева и доц. Михаил Йонов. За представители на Факултета в Академичния съвет са утвърдени: акад. Димитър Косев и проф. Христо Гандев⁹.

От 1972 г. Историческият факултет има следната структура:

1. Катедра по история на България – с ръководител проф. Димитър Ангелов (от 1973 г. – доц. Евлоги Бужашки).

2. Катедра по стара и средновековна история – с ръководител проф. Христо Данов.

3. Катедра по история на Византия и балканските народи – с ръководител доц. (от 1973 г. – професор) Петър Тивчев.

4. Катедра по археология – с ръководител проф. Атанас Милчев.

5. Катедра по история на БКП – с ръководител доц. (от 1974 г. – професор) Аспарух Аврамов.

6. Катедра по архивистика и помощни исторически дисциплини – с ръководител доц. Мария Матеева.

7. Катедра по библиотекознание, библиография и научна информация – с ръководител доц. Елена Кирова.

8. Сектор по нова и най-нова обща история – с ръководител доц. (от 1974 г. – професор) Христо Несторов.

9. Сектор по история на СССР и КПСС – с ръководител доц. Стойко Колев¹⁰.

В следващите девет години са формирани още 3 катедри. През 1979 г. е създадена Катедра по история на българските земи в древността – с ръководител проф. Александър Фол¹¹, през 1980 г. – Катедра по етнография – с ръководител доц. Цветана Георгиева¹², и през 1981 г. – Катедра по история и теория на културата – с ръководител проф. Николай Генчев¹³.

Историческият факултет започва своето самостоятелно съществуване с 46 щатни преподаватели (8 професори, 18 доценти и 20 асистенти) и 21 хонорувани преподаватели. До края на 70-те години числеността на преподавател-

⁹ Донков, Румен. *Цит. съч.*, с. 33; *Исторически факултет 1888–2008. Алманах*, с. 40–41.

¹⁰ *Исторически факултет 1888–2008. Алманах*, с. 41, 74, 91, 124, 159, 163, 179, 181, 194, 234.

¹¹ *Пак там*, с. 45, 243; Попов, Димитър. Катедра по тракология. В: *ГСУ. ИФ*, 80, с. 107.

¹² Георгиева, Иваничка. Преподаването по етнография в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1988 – 1988). В: *ГСУ. ИФ*, 80, с. 183.

¹³ *Исторически факултет 1888–2008. Алманах*, с. 45, 104; *Studia Culturologica*, пролет 1992. Т. 1. Специален брой. Професор Николай Генчев на шестдесет години, с. 6.

ския състав се удвоява¹⁴. С функционалната интеграция на Историческия факултет с историческите институти към БАН значително се увеличава и броят на научните сътрудници, заети с преподавателска работа¹⁵.

През периода 1972 – 1976 г. настъпва бум в хабилизацията на преподавателите от ИФ. За професори са избрани Петър Тивчев, Бистра Цветкова, Христина Михова, Христо Несторов, Аспарух Аврамов, Петър Петров, Илчо Димитров, Николай Генчев, Александър Фол. Доцентско звание получават Величко Георгиев, Васил Гюзелев, Милен Семков, Георги Наумов, Костадин Петров, Павлина Кирова-Ласкова, Дончо Даскалов, Людмил Гетов, Андрей Пантев, Емил Михайлов, Йордан Николов, Йордан Шопов, Цветана Георгиева, Маргарита Тачева¹⁶.

На 8 юни 1976 г. се провежда Общо събрание на Историческия факултет, на което отчетен доклад за работата на ИФ и на неговото ръководство изнася деканът на Факултета доц. Стойко Колев. След разискванията се провежда избор на нов Факултетен съвет. В него са включени 35 души – 26 хабилизирани лица, двама нехабилизирани преподаватели, един аспирант и трима студенти. Във Факултетния съвет „по право“ влизат също секретарят на партийната организация на БКП, секретарят на факултетната организация на ДКМС и председателят на профсъюзната организация¹⁷. За декан на Факултета е избран проф. Николай Генчев, а за заместник-декани – проф. Петър Тивчев, доц. Костадин Петров и доц. Милен Семков. По различни причини през 1977 – 1978 г. тримата заместник-декани подават оставки и на тяхно място са избрани доц. Маргарита Тачева и доц. Людмил Гетов. От Факултета за членове на Академичния съвет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ са предложени акад. Д. Косев, проф. Н. Генчев, проф. А. Аврамов и доц. В. Георгиев. На свое заседание Академичният съвет избира доц. Величко Георгиев за заместник-ректор по кадровите въпроси и следдипломната квалификация¹⁸.

След избора на деканско ръководство най-важният кадрови въпрос за Факултета се оказва изборът на ръководители на катедри. Според тогавашната партийна номенклатура на ръководните кадри в страната ръководителите на катедри и заместник-деканите са номенклатурни кадри на партийните комитети във висшите училища, а деканите – на районните и градските комитети на БКП. Съгласно установения порядък, преценките за работата на ръководителите на катедри през мандата 1972 – 1976 г. и предложенията за нови ръко-

¹⁴ **Донков**, Румен. *Цит. съч.*, с. 33–35.

¹⁵ **Георгиев**, Величко. Катедрата по българска история през първото столетие на Университета. В: *ГСУ. ИФ*, 80, с. 60.

¹⁶ *Исторически факултет 1888–2008. Алманах*, с. 74–231.

¹⁷ **ДА-София**, ф. 1790, оп. 10, а.е. 48, л. 54.

¹⁸ *Пак там*, ф. 131В, оп. 11, а.е. 1, л. 5; *Пак там*, оп. 11, а.е. 6, л. 219, 225; *Исторически факултет 1888–2008. Алманах*, с. 61, 104, 112, 221, 231, 234.

водители на катедри най-напред са обсъдени в бюрото на първичната партийна организация на БКП в Историческия факултет с партийен секретар доц. Васил Гюзелев, а след това и на съвместно заседание на партийното бюро и деканското ръководство. На това заседание деканът на Факултета проф. Н. Генчев прави предложения за „подмяна“ на двама от ръководителите на катедри: проф. Атанас Милчев – ръководител на Катедрата по археология, и доц. Евлоги Бужашки – ръководител на Катедрата по история на България. В тези две катедри предварително не е обсъждан въпросът за катедрени ръководители, но деканът и партийният секретар имат предвид кандидатурите съответно на проф. Велизар Велков и проф. Илчо Димитров¹⁹.

На 27 септември 1976 г. се провежда заседание на Бюрото на Университетския комитет на БКП в Софийския университет с основна точка на дневния ред: „Разглеждане преценките за работата на ръководителите на катедри в Историческия факултет“. На заседанието присъстват секретарят на партийната организация доц. В. Гюзелев и деканът на Факултета проф. Н. Генчев. На това заседание проф. Н. Генчев отново поставя въпроса за смяна на двамата ръководители на катедри, като изтъква, че за ръководители на катедри по археология и история на България трябва да бъдат избрани лица с научни и организационни качества и че с тези предложения е запознат и Единният център за наука и подготовка на кадри по история. Доц. Величко Георгиев (член на Бюрото на УК на БКП и член на Катедрата по история на България) заявява, че „не намира мотиви да се търси ръководител на една катедра отвън“ (има предвид проф. Илчо Димитров, който е преподавател в Катедрата по архивистика и помощни исторически дисциплини) и „да не се гласува доверие на щатните преподаватели“ от Катедрата. Първият секретар на УК на БКП проф. Христо Димитров обръща внимание, че за ръководители на катедри се предлагат лица, които заемат ръководни длъжности вън от Университета (проф. Велизар Велков е заместник-директор на Археологическия институт при БАН, проф. Илчо Димитров е заместник-директор на Единния център по история, а проф. Александър Фол е заместник-председател на Комитета по култура и директор на Института по тракология при БАН) и този факт „се тълкувал отрицателно“ в Университета. По въпроса Бюрото на УК на БКП взема следното решение:

1. Да се преработят преценките за работата на ръководителите на катедри в Историческия факултет.

2. Приемат се предложенията за ръководители на катедри да бъдат издигнати кандидатурите на проф. Аспарух Аврамов, проф. Петър Тивчев и доц. Елена Кирова.

¹⁹ ДА-София, ф. 131В, оп. 11, а.е. 3, л. 30–31.

3. Да се преосмислят предложенията за проф. Александър Фол и проф. Илчо Димитров²⁰.

След това заседание на Бюрото на УК на БКП в обсъждането на кандидатурата за ръководител на Катедрата по история на България се намесват и по-горните партийни инстанции – Районният комитет на БКП, Градският комитет на БКП и отделът „Наука и образование“ на ЦК на БКП, поради факта, че доц. Евлоги Бужашки е преподавател с активна партийна и обществена дейност – бивш първи секретар (1954 – 1955) на Вузовския партиен комитет при Софийския университет, главен секретар (1966 – 1976) и заместник-председател (от 11 октомври 1976 г.) на Централния съвет на Българското историческо дружество, главен редактор (от 1973 г.) на списание „Векове“, признат за „активен борец против фашизма и капитализма“²¹. Деканът на Факултета проф. Н. Генчев обаче пред всички инстанции поддържа мнението, че доц. Е. Бужашки е изостанал в своето научно развитие, тъй като след дисертацията си за Д. Благоев, която била написана още през 50-те години, нямал други научни публикации²². Разговорите и споровете по тоя въпрос на различни равнища забавят избора на ръководители на катедри във Факултета около три месеца.

Заседанието на Факултетния съвет на Историческия факултет е проведено на 21 декември 1976 г. Тъй като е от изключително важно значение за настоящото изложение, ще го разкрием с по-големи подробности – както е протоколирано от секретарката на Деканата Ангелина Енчева.

На заседанието присъстват: професорите Велизар Велков, Петър Петров, Христо Несторов, Илчо Димитров, Петър Тивчев, Димитър Ангелов, Николай Тодоров, Атанас Милчев, Христина Михова, Бистра Цветкова, Николай Генчев; доцентите: Евлоги Бужашки, Стойко Колев, Михаил Йонов, Васил Гюзелев, Милен Семков, Йордан Шопов, Людмил Гетов, Георги Наумов, Маргарита Тачева, Цветана Георгиева, Мария Велева, Мария Матеева; главният асистент Милчо Лалков, аспирантката Андриана Нейкова; студентите Евгени Сачев, Иван Димитров, Кирил Матеев, Петър Атанасов. Отсъстват: проф. Александър Фол (в чужбина), проф. Христо Христов, доц. Костадин Петров (болен). Доц. Величко Георгиев идва по средата на заседанието²³.

Първите три избора минават безпроблемно. За ръководител на Катедрата по история на Византия и балканските народи е избран проф. Петър Тивчев (с 28 бюлетини с „да“ и една „бяла“), за ръководител на Катедрата по история на БКП – проф. Аспарух Аврамов (с 25 „да“, две „не“ и три „бели“) и за

²⁰ Пак там, л. 31–32.

²¹ *История на Софийския университет „Климент Охридски“*, с. 388–389; *Исторически факултет 1888–2008. Алманах*, с. 91; *Петров*, Петър. *Цит. съч.*, с. 360.

²² *Генчев*, Николай. *Цит. съч.*, с. 289.

²³ *ДА-София*, ф. 1790, оп. 10, а.е. 49, л. 16.

ръководител на Катедрата по стара история и средновековна обща история – проф. Александър Фол (с 19 „да“, четири „не“ и седем „бели“)²⁴.

За ръководител на Катедрата по история на България УК на БКП е одобрил кандидатурата на доц. Евлоги Бужашки. Същевременно проф. Н. Генчев прочита мнение на деканското ръководство против това предложение²⁵. Доц. Ст. Колев и проф. П. Петров поставят въпроса: „Кой предлага кандидатурата на доц. Бужашки?“. Проф. Н. Генчев отговаря, че има съответни органи за нomenclатурните кадри. Доц. В. Гюзелев (партиен секретар) пояснява, че деканът е съобщил мнението на деканското ръководство, а Бюрото на партийната организация и УК на БКП поддържат кандидатурата на доц. Бужашки. Тогава проф. Н. Генчев призовава да се обсъжда кандидатурата по същество и посочва, че в прочетената от него преценка, написана от деканското ръководство, се изтъкват съображения, които трябва да се потвърдят или отхвърлят²⁶.

В изказването си проф. Петър Петров заявява, че е огорчен от прочетения документ, а доц. Стойко Колев подчертава, че са посочени само отрицателните страни от дейността на доц. Бужашки. Несъгласие със становището на декана изразяват проф. Христо Несторов и доц. Мария Велева²⁷.

Заместник-деканът проф. Петър Тивчев съобщава, че не е присъствал на обсъждането на изразеното от декана мнение за доц. Е. Бужашки. Било му е прочетено след това, но той е мислел, че това е лично мнение на проф. Н. Генчев. Потвърждава, че „мнението“ не е на цялото деканско ръководство²⁸. Другият зам.-декан доц. Милен Семков обаче казва, че „мнението“ било подкрепено от зам.-деканите, но той приемал и положителните оценки за доц. Е. Бужашки²⁹.

Доц. Михаил Йонов смята, че доц. Е. Бужашки има необходимите качества за ръководител на катедра³⁰.

Член-кор. проф. Николай Тодоров констатира, че не е страшно да се обновяват ръководствата на катедри, но не е трябвало да се изнасят „тези неща“ за доц. Е. Бужашки. Задава и въпроса: „Кое решение ще намали конфликтната ситуация?“. Обяснява, че отношенията му с Евлоги Бужашки не са приятелски, но това не пречи на съвместната им работа. Отново пита: „Не е ли могло да се избегне това и сега?“. Според него партийното бюро носи отговорност за създадената ситуация. Въпросът трябва да се реши по съвест. Желаете да не се стига до „разбиване на факултета“³¹.

²⁴ Пак там, л. 17.

²⁵ В цитирания източник е отбелязано, че мнението се прилага към протокола, но то там липсва.

²⁶ **ДА-София**, ф. 1790, оп. 10, а.е. 49, л. 18.

²⁷ Пак там, л. 18–20.

²⁸ Пак там, л. 20.

²⁹ Пак там, л. 20–21.

³⁰ Пак там, л. 21.

³¹ Пак там.

От изказването на доц. Васил Гюзелев е записана само репликата: „Поставя се конструктивно предложение, което трябва да се реши“³².

Положително изказване в подкрепа на доц. Бужашки прави проф. Велизар Велков³³.

Според доц. Георги Наумов процедурата е нарушена, но ръководството на Факултета има право на собствено мнение. Всеки трябва да прецени своето решение „трезво“, по съвест, като има предвид положителните и отрицателните страни на работата на доц. Бужашки³⁴.

Доц. Мария Матеева настоява „да се прилагат принципите към всички“. За нея налице е двусмисленост – има отрицателно мнение за доц. Бужашки, но няма предложение кой да бъде избран за ръководител на Катедрата³⁵.

Интересно е изказването на закъснелия за заседанието доц. Величко Георгиев. Според него няма основания „да се подменя“ доц. Евлоги Бужашки, тъй като ръководителите на катедри са номенклатура на партийните комитети във висшите училища. За него изборът на ръководители на катедри в Историческия факултет е неоснователно забавен. Въпросът е поставен в Градския комитет на БКП и в Централния комитет на БКП. Тяхното становище било да се потвърди кандидатурата на доц. Бужашки. В случая се създавала конфликтна ситуация между УК на БКП и ръководството на Историческия факултет³⁶.

Във второто си изказване проф. Петър Петров посочва някои от последните публикации на доц. Е. Бужашки, в това число пет заглавия след 1969 г.³⁷

След приключване на разискванията се преминава към гласуване. За кандидатурата на доц. Евлоги Бужашки 16 души гласуват с „да“, 13 – с „не“, и трима – с „бели“ бюлетини³⁸, т. е. няма положителен избор, тъй като гласовете са разделени поравно („белите“ бюлетини винаги се причисляват към отрицателните гласове).

След неуспешния избор доц. Стойко Колев подчертава, че процедурата е нарушена, тъй като не са четени приетите от партийното бюро и Бюрото на УК на БКП характеристики, а при избора на доц. Евлоги Бужашки деканът Н. Генчев е излязъл с друго мнение³⁹.

В следващите избори няма проблеми – за ръководител на Катедрата по архивистика и помощни исторически дисциплини е избрана доц. Мария Матеева (с 26 гласа „да“, един – „не“, и два „бели“), за ръководител на Катедрата по библиотекознание, библиография и научна информация – доц. Елена Кирова

³² Пак там.

³³ Пак там.

³⁴ Пак там.

³⁵ Пак там, л. 22.

³⁶ Пак там.

³⁷ Пак там.

³⁸ Пак там.

³⁹ Пак там, л. 23.

(с 25 гласа – „да“, един – „не“, и два „бели“), и за ръководител на Катедрата по археология – доц. Людмил Гетов (с 20 – „да“, два – „не“, и три „бели“) ⁴⁰.

На годишното отчетно-изборно събрание в края на 1976 г. е избрано ново ръководство на първичната партийна организация (ППО) на БКП в Историческия факултет със секретар главен асистент Любомир Огнянов, защитил през март с. г. дисертацията си за „кандидат на историческите науки“ (дн. „доктор“). За член на бюрото на ППО е избран и деканът на Факултета проф. Н. Генчев. Такава е тогавашната практика – деканите да бъдат избирани за членове на партийните бюра, а партийните секретари „по право“ стават членове на факултетните и деканските съвети.

В началото на 1977 г. най-коментираният въпрос в Историческия факултет и в партийните органи в Университета и вън от него продължава да бъде бъдещият избор на ръководител на Катедрата по история на България. Единият от възможните варианти е да се издигне отново кандидатурата на доц. Е. Бужашки с мотива, че не е спазена установената партийна процедура по избора, а другият вариант е да се предложи нова кандидатура.

На специално заседание на Бюрото на УК на БКП, проведено на 10 февруари 1977 г. в присъствието на Н. Генчев, Л. Огнянов и Е. Бужашки, е обсъден въпросът за „взаимоотношенията на комунистите“ в Историческия факултет. Много остро е изказването на организационния секретар на УК на БКП доц. Здравко Борисов, който критикува проф. Н. Генчев, че в писменото си мнение е заявил, че доц. Е. Бужашки „няма научни и организационни качества“ да изпълнява длъжността *ръководител на катедра*; че е заел безпринципна позиция, като е заявил: „или аз или Бужашки“; че се обявил против кандидатура, която е издигната от по-висши партийни инстанции ⁴¹. Първият секретар на УК на БКП проф. Христо Димитров също изтъква „много пропуски“ на декана на ИФ, като подчертава, че проф. Н. Генчев е бил запознат със становището на Районния комитет на БКП и на Градския комитет на БКП да бъде издигната кандидатурата на доц. Е. Бужашки и с изискването, ако той не е съгласен с тази кандидатура, „да се свика партийният актив във факултета и да не стига до никакви противоречия“ ⁴².

В отговор на обвиненията и критиките проф. Генчев обяснява своето поведение във връзка с избора на ръководител на Катедрата по история на България. Като декан е изложил своите принципни възражения на Факултетния съвет за доц. Е. Бужашки, а именно – че от 23 години не е написал нито една студия, нито една монография; че не е решавал правилно редица въпроси на Катедрата. Според него няма нарушение в процедурата за избора, тъй като е възразявал против доц. Бужашки навсякъде, където е ставало дума,

⁴⁰ *Пак там*, л. 23–24.

⁴¹ **ДА-София**, ф. 131В, оп. 11, а.е. 2, л. 65–66.

⁴² *Пак там*, л. 65–67.

и на Факултетния съвет не е могъл да каже обратното. За него след резултата на 21 декември 1976 г. въпросът е приключил, но доц. Е. Бужашки и проф. П. Петров решили да оспорят този вот, започнали „да го клеветят политически“ и да настояват за повторение на избора. Това би означавало недоверие към ръководството и декана на Факултета и би довело до разединение в Историческия факултет⁴³.

Доц. Евлоги Бужашки заявява, че обстановката в Историческия факултет е „твърде сложна и неблагоприятна за работа“, че трябва да се работи „на базата на партийната политика“ и „да няма никакви задкулисни отношения“. Относно своята научна дейност съобщава за последните си публикации, като изтъква, че сега работи по една сложна проблематика, която изисква много време. Нужен му е едногодишен отпуск, за да завърши своя труд⁴⁴.

На 11 февруари 1977 г., „след разговори с изтъкнати историци“, Бюрото на УК на БКП отново се занимава с въпроса за ръководител на Катедрата по история на България. На заседанието присъстват и трима представители на отдел „Наука и образование“ на ЦК на БКП: Продан Стоянов – завеждащ отдела, Иван Милушев – заместник завеждащ отдела, и Запрян Запрян – сътрудник в отдела. Поканен е и секретарят на ППО в ИФ Л. Огнянов. Формулирано е следното решение:

1. Дава положителна оценка за работата на доц. Евлоги Бужашки като ръководител на Катедрата по история на България. Прави предложение пред ректорското ръководство за едногодишен творчески отпуск на доц. Е. Бужашки.

2. Ръководството на Историческия факултет да направи предложение и обсъди нова кандидатура. Евентуална ориентация към доц. Величко Георгиев.

3. Партийното бюро в Историческия факултет да вземе ясна и категорична позиция от направените грешки досега (нарушение на кадровите принципи) – да е ясно, че проф. Николай Генчев е нарушил тези принципи.

4. Бюрото на УК на БКП да излезе с предложение за наказание на проф. Н. Генчев. Да се подчертае, че му се възлага да сплоти колектива⁴⁵.

Доц. Величко Георгиев предлага да се помисли и по друга кандидатура⁴⁶.

Проф. Христо Димитров изразява опасение, че в Катедрата има известен страх – да не се постави за техен ръководител някой „външен човек“⁴⁷.

В изказването си Любомир Огнянов подчертава, че трябва да се укрепи Катедрата, но това трябва да стане правилно и разумно, съобразно интересите на Катедрата и Факултета. Припомня, че на едно заседание на Катедрата са обсъждани и кандидатурите на проф. Петър Петров и проф. Илчо Димитров.

⁴³ Пак там, л. 66.

⁴⁴ Пак там, л. 69.

⁴⁵ Пак там, л. 70.

⁴⁶ Пак там.

⁴⁷ Пак там, л. 71.

Не бива да се стига до избор на ръководител на катедра, когато деканското ръководство е против. Трябва да се сплоти колектива и да се създаде по-благоприятна атмосфера, която да е приемлива за колектива⁴⁸.

Първият секретар на УК на БКП проф. Христо Димитров заключава, че трябва да се даде положителна оценка на проф. Н. Генчев като декан, да не се отива отново към кандидатурата на доц. Е. Бужашки и да се направят предварителни консултации с Л. Огнянов, проф. Н. Генчев, акад. Д. Косев и проф. Н. Тодоров относно издигането на нова кандидатура за ръководител на Катедрата по история на България⁴⁹.

На 18 февруари бюрото на ППО в Историческия факултет обсъжда две кандидатури за ръководител на Катедрата: а) на проф. Илчо Димитров – доктор на историческите науки, заместник-директор на Единния център по история; и б) на доц. Васил Гюзелев – кандидат на историческите науки, директор на Националния исторически музей. На Бюрото на УК на БКП се предлага да утвърди една от тези две кандидатури⁵⁰.

На 21 февруари Бюрото на УК на БКП „се присъединява“ към предложението на партийното бюро в Историческия факултет за издигане на кандидатурата на доц. В. Гюзелев за ръководител на Катедрата по история на България. Същевременно Бюрото на УК на БКП предлага на Районния комитет на БКП да наложи на проф. Николай Генчев партийно наказание „бележка“ за нарушение на партийната дисциплина⁵¹.

След тези дълги партийни процедури на 22 февруари 1977 г. е свикан Факултетният съвет на Историческия факултет, който избира доц. Васил Гюзелев за ръководител на Катедрата по история на България (с 25 гласа – „да“, четири – „не“, и три „бели“ бюлетини)⁵².

Към края на 1977 г. на щатна длъжност в Историческия факултет са 64 преподаватели – 10 професори, 22 доценти и 32 асистенти. Във Факултета има още шестима научни сътрудници и четирима специалисти. От научните институти на БАН във Факултета (като интегрирани преподаватели) в учебния процес са ангажирани 27 души. От други звена са привлечени още 17 хонорувани преподаватели. Така че общият брой на заетите с научна и преподавателска дейност е 118 души⁵³. В същото време редовните студенти наброяват 344 души⁵⁴.

⁴⁸ Пак там, л. 71–72.

⁴⁹ Пак там, л. 75.

⁵⁰ Пак там, л. 91.

⁵¹ Пак там, л. 80.

⁵² ДА-София, ф. 1790, оп. 10, а.е. 49, л. 29.

⁵³ Пак там, ф. 1790, оп. 10, а.е. 9, л. 2–3; ф. 131В, оп. 12, а.е. 2, л. 99.

⁵⁴ Пак там, ф. 131В, оп. 11, а.е. 4, л. 189.

На 13 февруари 1978 г. деканът проф. Н. Генчев и секретарят на ППО Любомир Огнянов внасят информация в Бюрото на УК на БКП за кадровото състояние на катедрите в Историческия факултет. Заседанието се ръководи от новия първи секретар на УК на БКП проф. Илчо Димитров. След станалите разисквания са взети следните решения:

1. Секторът „Нова и най-нова обща история“ да преразгледа разпределението на своите кадри по държави и проблеми и изготви статут, засягащ мястото и ролята на научните сътрудници в сектора, както и обектите на техните изследвания, като се застъпят основните райони в света.

2. Препоръчва на партийното ръководство във Факултета да вземе специални мерки по изграждане на катедрите по етнография, помощни исторически дисциплини и история на българските земи в древността.

3. Факултетният съвет да приеме и внесе в Ректорския съвет аргументирано предложение за обучение на кадрите на Историческия факултет (аспиранти и др.) в чужбина⁵⁵.

В периода 1977 – 1980 г. за доценти са избрани Стоян Танев, Иваничка Георгиева, Любомир Огнянов, Христо Христов, Христо Стефанов, Георги Георгиев, Христина Мирчева⁵⁶. На 13 декември 1978 г. деканът на Факултета проф. Николай Генчев защитава успешно дисертацията си „Франция в българското духовно възраждане“ и получава научната степен „доктор на историческите науки“⁵⁷.

През 1980 г. проф. Н. Генчев е преизбран за декан на Историческия факултет. За заместник-декани са избрани доц. Людмил Гетов и доц. Емил Михайлов. Секретар на ППО е доц. Цветана Георгиева, а след нея – доц. Христина Мирчева⁵⁸.

Важна инициатива на Историческия факултет е периодичното провеждане на международен научен симпозиум, посветен на университетските изследвания и преподавания на българската история у нас и в чужбина. Неговото начало е поставено през 1981 г. в Пампорово. В него участват учени от Австрия, Великобритания, ГДР, Гърция, Кипър, Полша, САЩ, СССР, ФРГ, Чехословакия и Югославия. Приветствия поднасят ректорът на Софийския университет „Климент Охридски“ проф. Илчо Димитров, председателят на Окръжния народен съвет в Смолян Атанас Атанасов и заместник-главният секретар на Националната координационна комисия „1300 години България“ Иван Хараламбиев. Заключителните слова са на декана на ИФ проф. Николай Генчев и на министър-

⁵⁵ *Пак там*, оп. 12, а.е. 2, л. 93–94.

⁵⁶ *Исторически факултет 1888–2008. Алманах*, с. 107–245.

⁵⁷ **Генчев**, Николай. *Цит. съч.*, с. 298–302.

⁵⁸ **ДА-София**, ф. 131В, оп. 13, а.е. 1, л. 113; а.е. 6, л. 228; *Исторически факултет 1888–2008. Алманах*, с. 61, 112, 186.

ра на народната просвета проф. Александър Фол. Материалите от симпозиума излизат от печат още през 1982 г. под формата на научен сборник⁵⁹.

През лятото на 1980 г. проф. Н. Генчев се съгласява да стане рецензент на ръкописа на книгата „Фашизмът“ на своя приятел Желю Желев⁶⁰. За два месеца написва рецензията и на 24 септември я представя в издателство „Народна младеж“. В нея се съдържат редица критични бележки и препоръки, но заключителната ѝ част е възторжена: „На издателството е представен ръкопис с ярки, рядко срещани в нашето общество качества. Без никакво преувеличение може да се каже, че този труд стои не само на гребена на основните постижения в проучването на сложната тема за фашизма, но и надскача и най-добрите образци в тази област.

Не може да съществуват никакви съмнения, че предложеният ръкопис трябва да бъде отпечатан“⁶¹.

Другият рецензент е проф. Кирил Василев – ръководител на катедра „Диалектически и исторически материализъм“ във Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Той също дава положителна рецензия, но с 25 критични бележки и препоръки⁶².

Ръкописът има двама редактори: външен – проф. Иван Славов, преподавател по философия в СУ „Св. Климент Охридски“, и вътрешен (на издателството) – Кирил Генчев⁶³.

Книгата излиза от печат на 28 декември 1981 г. в 10-хиляден тираж⁶⁴. В началото на 1982 г. е пусната в книжарниците. В нея се изследва една от формите на тоталитарната държава – фашизмът, но написаното се отнася и до комунизма, или по-точно – до политическата система на „реалния социализъм“. Затова веднага след като управляващите органи (партийни и държавни) разбират за нейното съдържание, книгата е обявена за „антипартийна“ и „клеветническа“ спрямо социализма и СССР и се предприемат незабавни мерки

⁵⁹ *Университетски изследвания и преподавания на българската история у нас и в чужбина. Международен симпозиум.* Пампорово – 1981. София, 1982.

⁶⁰ Желю Желев е завършил специалност „Философия“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Като аспирант пише дисертация на тема „Философското определение на материята и съвременното естествознание“. В нея отрича Лениновото определение на материята, поради което не е допуснат до публична защита и е изключен от БКП. През 1966 г. е интерниран в родното място на съпругата си – село Грозден, Бургаска област. Там написва ръкописа на книгата „Тоталитарната държава“, но за да мине през тогавашната цензура, авторът го представя с друго заглавие „Фашизмът“. През 1988 г. оглавява Клуб за подкрепа на гласността и преустройството, а след политическата промяна през 1989 г. става лидер на Съюза на демократичните сили и президент на Република България.

⁶¹ **Желев, Желю.** *Въпреки всичко. Моята политическа биография.* София, 2010, с. 182.

⁶² *Пак там*, с. 183.

⁶³ *Пак там.*

⁶⁴ **Желев, Желю.** *Фашизмът.* София, 1981, крайна страница.

за нейната забрана – книгата се изнемва от книжарниците, библиотеките и шандовете за книги, а конфискуваните екземпляри се изпращат в складовете на Сливенския затвор⁶⁵.

В Политбюро на ЦК на БКП се обсъжда докладна записка с искане на рецензентите проф. Н. Генчев и проф. К. Василев и на редактора проф. Иван Славов да бъдат наложени партийни наказания, да бъдат уволнени от Университета и изпратени на друга работа (примерно в БАН), а сп. „Философска мисъл“ да излезе с критична рецензия за книгата. В изпълнение на тези указания Бюрото на Ленинския районен комитет на БКП наказва проф. Н. Генчев и проф. Ив. Славов с „порицание“, а проф. К. Василев – със „строга мъмрене“. С наложените наказания са запознати партийните организации в Историческия и Философския факултет. Уволнението на тримата професори от Университета е отменено, но от отдел „Наука и образование“ на ЦК на БКП се настоява проф. Н. Генчев да подаде оставка като декан на Историческия факултет. На 5 октомври 1982 г. молбата за оставка, адресирана до ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ акад. Г. Близнаков, е „хвърлена“ от проф. Н. Генчев на масата на първия секретар на Университетския комитет на БКП проф. Никола Николов. Същия ден Факултетният съвет на ИФ освобождава проф. Н. Генчев от длъжността декан „по негово желание“⁶⁶.

* * *

В спомените си Илчо Димитров⁶⁷ засяга много въпроси от началните години на Историческия факултет. За своята професионална среда в Университета пише, че в неговата приятелска компания са историците Николай Генчев, Ми-

⁶⁵ **Желев**, Желю. Въпреки всичко..., с. 184–188, 198–200.

⁶⁶ **ДА-София**, ф. 1790, оп. 12, а.е. 452, л. 2; **Генчев**, Николай. *Цит. съч.*, с. 336–338, 341, 344–347.

⁶⁷ Илчо Димитров е роден на 3 юни 1931 г. в София. Завършва специалност „История“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 1953 г. Асистент в Университета е от 1959 до 1971 г. Доктор по история е от 1963 г., а доктор на историческите науки – от 1976 г. Доцент става през 1971 г., а професор – през 1974 г. В периода 1972–1997 г. заема следните длъжности: заместник-директор на Единния център по история (1972–1977), научен секретар на БАН (1977–1978), първи секретар на УК на БКП в СУ (1977–1979), директор на Единния център по история (1978–1979), ректор на СУ „Св. Климент Охридски“ (1979–1981), първи заместник завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП (1981–1984), заместник-председател на БАН (1984–1988) и директор на Центъра по българистика (1984–1986), министър на народната просвета (1986–1989), министър на образованието, науката и технологиите (1995–1997). Ръководител на Катедрата по история на България е от 1989 до 1993 г. Член-кореспондент на БАН е през 1980–1989 г., а академик – от 1989 г. Член на ЦК на БКП е през 1986–1990 г. и член на Висшия съвет на БСП през 1990 и 1998 г. Народен представител е в IX народно събрание (1986–1990). Починал през 2002 г.

лен Семков, Костадин Петров, Христо Къосев, Александър Фол, Васил Гюзелев. От философите към тях добавя Асен Игнатов, Ради Радев, Петър-Емил Митев, Желю Желев, Недялко Мерджанов. В по-късно време тесни връзки поддържа с Благовест Сендов (математик), Константин Косев (историк), Румен Сербезов (политик), Руси Карарусинов (общественик)⁶⁸.

От 1964 г. И. Димитров е преподавател по история на държавните учреждения и политическите партии към Катедрата по история на България, където асистент е и Николай Генчев. И двамата се изявяват като млади историци, които започват научното си развитие с „оспорване на официални тези“ и обосновават нови виждания, с което често влизат „в колизия с консерватизма и ортодоксалността“. През 1971 г. се хабилитират като доценти по нова и най-нова българска история с внушителна научна продукция⁶⁹. Когато през 1972 г. се създава Катедрата по архивистика, документалистика и помощни исторически дисциплини, Илчо Димитров е прехвърлен в нея с аргумента, че четеният от него лекционен курс е в областта на архивистиката. През 1974 г. и двамата стават професори, но в две различни катедри⁷⁰.

На събитията във Факултета през 1976 г., когато стават изборите за ръководители на катедри, И. Димитров отделя малко място и допуска известни неточности. В неговата „версия“ проф. Н. Генчев „бламира“ тогавашния ръководител на Катедрата по българска история като „партиен секретар“, а не като декан. От спомените му не е ясно също така кога и кой е издигнал кандидатурата на проф. И. Димитров. Както вече стана ясно от архива на Университетския партиен комитет, предложение за избиране на проф. Илчо Димитров или на доц. Васил Гюзелев бюрото на партийната организация в ИФ официално прави в началото на 1977 г. След продължителни дискусии Бюрото на УК на БКП одобрява кандидатурата на доц. В. Гюзелев, тъй като проф. И. Димитров бил „външен“ за Катедрата и ангажиран с друга административна работа. Според И. Димитров важна роля за утвърждаване на кандидатурата на доц. Гюзелев има проф. Александър Фол – тогава заместник-председател на Комитета за култура, който косвено се намесва в процедурата чрез отдел „Наука и образование“ на ЦК на БКП. След новия избор в Катедрата настъпва „по-благоприятна обстановка“⁷¹.

За Илчо Димитров най-ползотворни се оказват първите 20 години от работата му в Университета, т. е. от избора му за асистент през 1959 г. до избирането му за ректор през 1979 г. През тези години той написва пет монографии, няколко исторически очерка и десетки научни статии. В тях разкрива специфични черти на българската демокрация през различните исторически пери-

⁶⁸ Димитров, Илчо. *Цит. съч.*, с. 82, 87.

⁶⁹ *Пак там*, с. 84, 90–92.

⁷⁰ *Пак там*, с. 92.

⁷¹ *Пак там*.

оди от Освобождението до политическата промяна на 9 септември 1944 г., изследва задълбочено политиката на управляващите правителства в страната, изяснява характера на политическите борби в следосвобожденска България, доказва влиянието на външни фактори в развитието на България до и след 9 септември 1944 г., разглежда отделни аспекти на българския национален въпрос в Ново и Най-ново време. В дискусиите за авторитаризма и фашизма се обявява категорично срещу едностранните оценки на тоталитаризма и в поляризацията на тезата „фашизъм“ и „антифашизъм“. За своите оригинални научни възгледи и изводи той често е обвиняван в реабилитация на буржоазни политици и държавници и в отклоняване от „класово-партийния подход“ в историческата наука⁷².

За конфликтите в колегията пише, че в началото са на идейно-политическа основа (ревизионисти – догматици), а после – на научна (развиващи се и изоставащи, модернисти и консерватори), а дори и на кариеристична. Лично той се стараел да се придържа към толерантността и отстъпчивостта и да търси компромиси, с които биха се избегнали разрывите на личностна и политическа основа. Повечето от тези конфликтни ситуации той обаче отнася към времето, когато историците са заедно с философите и педагозите в общия Философско-исторически факултет⁷³.

От 1972 г. в живота на Илчо Димитров настъпва „съжителство“ между наука и администрация. Тогава, по указание „отгоре“ (от кабинета на Людмила Живкова и отдел „Наука и образование“ на ЦК на БКП), е назначен за заместник-директор на Единния център по история. За директор е утвърден проф. Николай Тодоров, а за научен секретар – ст.н.с. II степен Борис Матеев⁷⁴. Деканът на Историческия факултет (през 1972 – 1976 г. – доц. Стойко Колев, а през 1976 – 1982 г. – проф. Николай Генчев) „по право“ има статут на заместник-директор на ЕЦИ. Между проф. Н. Тодоров (от 1973 г. – член-кореспондент на БАН) и доц. И. Димитров (от 1974 г. – професор) се създават сложни взаимоотношения. Според И. Димитров Н. Тодоров е „умен, културен, амбициозен човек, с влияние в ръководните среди (политзатворник, работил в партийни органи, но без особен научен авторитет и с доста неприятелни в колегията)“⁷⁵. В началото директорът се отнася добре към него, но по-късно (особено след избирането на Н. Генчев за декан) започва да си внушава (или да му внушават), че заместникът му представлява заплаха за поста му. Когато през 1978 г. назначават Н. Тодоров за посланик в Гърция, И. Димитров наистина заема вакантния пост в ЕЦИ, но само за няколко месеца, тъй като той през следващата, 1979 г. е избран за ректор на Софийския университет

⁷² Пак там, с. 85, 92–101, 116–117, 119–123, 128–129.

⁷³ Пак там, с. 102–108.

⁷⁴ Пак там, с. 135.

⁷⁵ Пак там.

„Св. Климент Охридски“. Тогава пък се заражда конфликтът му с проф. Александър Фол, който оглавява Министерството на народната просвета⁷⁶.

Спомените на И. Димитров дават допълнителна представа и за успешното творчество на историците през 70-те години. То намира израз в подготовката на многотомната история на България и излизане на първите томовете от нея, кадровото обновяване на редакциите на историческите списания, появата на интересни научни трудове на историците от по-младата генерация (Илчо Димитров, Николай Генчев, Александър Фол, Васил Гюзелев и др.), поставяне началото на серията „Историческо наследство“ на издателство „Наука и изкуство“, задълбочени изследвания по националния въпрос и т. н.⁷⁷

Интересни подробности в спомените на И. Димитров откриваме и във връзка с излизането на книгата на Желю Желев „Фашизмът“. Те са свързани с позицията му (1981 – 1984) като първи заместник завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП. Тогава в ЦК е съставена специална комисия, която да разследва случая, в която, без да е неин член, се намесва и той. Решението на тази комисия по отношение на проф. Н. Генчев (единият от рецензентите на книгата) е да бъде освободен не само като декан на ИФ, но и от преподавателска работа изобщо, като премине в БАН. С негова намеса се стига само до налагане на партийно наказание, което след година е снето⁷⁸.

Спомените на Николай Генчев⁷⁹ са публикувани през 2005 г., но са писани през 1984 – 1985 г. Според Иван Еленков – автор на предговора към спомените на Н. Генчев, в оригиналните текстове има добавки и поправки и от по-късен период⁸⁰. Важното в случая е, че разполагаме със сведения от първа ръка за събитията на „историческия фронт“ през 60-те, 70-те и началото на 80-те години. Той е от групата на „младите историци“ (Н. Генчев, И. Димитров, Ал. Фол, В. Гюзелев, М. Семков, К. Петров, Хр. Кьосев), които през 60-те години водят остра борба със „старите“ кадри във Философско-историческия факултет (Кирил Петров, Гиргин Гиргинов, Недялко Куртев, Аспарух Авра-

⁷⁶ Пак там, с. 136, 151–161.

⁷⁷ Пак там, с. 137–142.

⁷⁸ Пак там, с. 185–188.

⁷⁹ Николай Генчев е роден на 2 ноември 1931 г. в село Николаево, Старозагорска област. Завършва специалност „История“ в Софийския университет през 1956 г. Асистент в Университета е от 1959 до 1971 г., доцент – през 1971–1974 г., и професор (от 1974 г.) Доктор по история е от 1964 г., а доктор на историческите науки – от 1978 г. През 1976–1982 г. е декан на Историческия факултет и заместник-директор на Единния център по история. Създател е и първи ръководител на Катедрата по история и теория на културата (1981–1986) и на Центъра по културознание (от 1986 г.). Член-кореспондент на БАН от 1989 г. Ректор на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ от 1991 до 1993 г. Носител на международната Хердцова награда (1988) и на френската награда „Академична палма“ (1993). Починал през 2000 г.

⁸⁰ Генчев, Николай. *Цит. съч.*, с. 7.

мов, Атанас Милчев и др.). Едните са наречени „ревизионисти“ (антисталинисти), а другите – „догматици“ (привърженици на сталинизма). Борбата се изостря след публикуването на статията на Н. Генчев „Учителка на историята, но кога?“ в кн. 8. на сп. „Младеж“ през 1966 г. Тогава дори в Секретариата на ЦК на БКП се поставя въпросът за уволнение на Генчев от Университета. Спасява го фактът, че „младите историци“ имат силни позиции в първичната партийна организация на БКП, където Н. Генчев три мандата е партиен секретар, а през 1968 г. този пост е поет от И. Димитров. Освен това „младите“ се ползват от подкрепата на ректора на Софийския университет акад. Димитър Косев и от закрилата на Людмила Живкова, Георги Атанасов и други висши партийни функционери. В случая дори се намесва Тодор Живков – първи секретар на ЦК на БКП и министър-председател на страната, и въпросът е решен⁸¹.

По време на чешките събития през 1968 г. отново се правят опити за разправа с групата на „младите историци“. Тогава те са набедени, че са създали „нелегална организация“, наречена „Малка Чехословакия“; обвинени са, че се солидаризират с оценката на доц. Христо Несторов за извършената „интервенция“ в Чехословакия; изразено е недоволство от половинчатите мерки срещу „конспирацията“ на студенти историци през есента на с. г.⁸²

До средата на 70-те години групата на „младите историци“ се подкрепя и от кадри от „средното поколение“ – доц. Евлоги Бужашки, проф. Петър Петров, проф. Христо Несторов и доц. Стойко Колев. През 1976 г. обаче настъпва разрив между тях по повод позицията на проф. Н. Генчев относно избора на ръководител на Катедрата по история на България⁸³.

Вече бе описано подробно как се развиват събитията около избора според протоколите на Бюрото на УК на БКП и Факултетния съвет на ИФ. В спомените си Н. Генчев подчертава, че съображенията му да настоява доц. Е. Бужашки да бъде освободен като ръководител на Катедрата са от „принципно естество“⁸⁴. В тази връзка той пише: „Като ръководител на катедрата Евлоги се държеше сериозно, водеше организационните работи принципно, но нямаше достойнствата на учен. От 1958 г. до 1975 г. той не беше публикувал нито ред, макар да работеше постоянно в българските и съветските архиви“. Бил се сдобил с доцентско звание „без никаква научна продукция, само с дисертацията си за Д. Благоев“. Но главното, според Генчев, било, че доц. Е. Бужашки задържал развитието на Катедрата – близо 12 години той, Илчо Димитров, Петър Тивчев и Величко Георгиев стояли асистенти, макар и някои от тях да имали „повече

⁸¹ Пак там, с. 125–151, 159–173.

⁸² Пак там, с. 187–207.

⁸³ Пак там, с. 159, 191.

⁸⁴ Пак там, с. 288.

продукция, отколкото професорите във факултета⁸⁵. Той не оспорва положителните качества на доц. Бужашки – „умен мъж, сериозен и строг преподавател, влиятелен в университета и вън от него“, участник в борбите на „младите“ през 60-те години срещу „догматиците-сталинисти“, но заедно с това изтъква и някои недостатъци на характера му, като използва епитети, които далеч надхвърлят колегиалната етика и толерантност⁸⁶.

Като декан проф. Н. Генчев се опитва „легално“, т. е. законно да отстрани доц. Бужашки от ръководството на Катедрата, като при новите избори се предложи друг преподавател на водещата и най-голяма катедра в Историческия факултет. Партийните органи обаче не се съобразяват с неговите доводи и утвърждават за втори път кандидатурата на доц. Евлоги Бужашки, което принуждава декана да се реши на постъпка, която е в нарушение на номенклатурните правила⁸⁷. В спомените си проф. Генчев твърди, че пред Факултетния съвет е прочел „лично възражение“, като е заявил, че това възражение не е на деканското ръководство, а на члена на Факултетния съвет проф. Н. Генчев⁸⁸. От протокола на Факултетния съвет обаче е ясно, че на заседанието има остър спор и противоречиви мнения – дали това възражение е лично или е представено като становище на деканското ръководство.

„Провалът Бужашки“ става в края на 1976 г. През януари следващата година проф. Н. Генчев е в командировка в Париж, за да събира материали за дисертацията си. През това време доц. Бужашки пише възражение срещу вота на Факултетния съвет, като изтъква неговата „незаконосъобразност“, тъй като предложенията по кадрови въпроси са от компетенцията на партийните комитети. Според Генчев той бил приет от Т. Живков (като земляци – по „Ботевградска линия“) и изглежда е бил окуражен, че въпросът ще се пререша. Това изостря „страстите“ във Факултета. Бужашки е подкрепян от проф. Петър Петров, доц. Стойко Колев и проф. Христо Несторов, а срещу тях се противопоставя групата на бившите „млади историци“ (но този път без проф. Александър Фол, който преминава на основна работа в Комитета по култура). Групата около Н. Генчев е подкрепяна от „голямата маса от млади асистенти и преподаватели“⁸⁹.

В усилията да се намери решение на конфликта са намесва отдел „Наука и образование“ на ЦК на БКП. В разговор с Продан Стоянов – завеждащ отдела, Н. Генчев обаче заявява, че „в никакъв случай“ няма да се съгласи доц. Бужашки да остане ръководител на Катедрата. И добавя, че докато той е декан, такъв избор е невъзможен. Тогава, след консултации с Людмила Живкова, проф. Ал. Фол

⁸⁵ Пак там, с. 289.

⁸⁶ Пак там.

⁸⁷ Пак там, с. 290.

⁸⁸ Пак там.

⁸⁹ Пак там, с. 290–291.

предлага да се издигне кандидатурата на доц. Васил Гюзелев⁹⁰. Така се преодолява по-нататъшното разединение в Катедрата по история на България и в Историческия факултет.

Напрегната е обстановката сред историците и във връзка със защитата на докторската дисертация на проф. Н. Генчев през 1978 г. на тема: „Франция в българското духовно възраждане“. Н. Генчев смята, че доц. Евлоги Бужашки и доц. Стойко Колев решават да използват тази публична защита като „място за генерално сражение“, като чрез един отрицателен вот на Научния съвет по Нова и Най-нова история при ВАК се нанесе „морален погром“ на автора на дисертацията и се постави под съмнение научната стойност на неговите книги и изследвания⁹¹. Благоприятна възможност за такъв вот бил съставът на Научния съвет, който е утвърден от отдел „Наука и образование“ на ЦК на БКП по предложение на директора на ЕЦИ член-кор. Николай Тодоров. В него, според Н. Генчев, са включени предимно лица, „лишени от научни достойнства“ – седмина „бекаписти“ от АОНСУ и Института по история на БКП; петима университетски преподаватели, „за които в България никой не беше чувал“; зам.-директорът на Института по балканистика при БАН – „братовчед на Н. Тодоров“. За преднамереното съставяне на този Съвет се сочи фактът, че в него даже не са включени „двамата Косевци“ – акад. Димитър Косев, заместник-председател на БАН, и доц. Константин Косев – заместник-директор на ЕЦИ, които се отличавали със „спокойствие и обективност“⁹². В деня на защитата по неуважителни причини отсъстват четирима членове на Научния съвет, и един – по болест. Залата е препълнена от историци и граждани. След прочитане на трите положителни рецензии на акад. Христо Христов, проф. Крумка Шарова и проф. Веселин Трайков никой не се изказва. При гласуването се получава следният резултат: от 27 членове на Съвета 14 са „за“, двама са „против“ и шестима се „въздържат“ – т. е. гласуват с бели бюлетини. С необходимия минимум от 14 гласа проф. Н. Генчев получава научната степен „доктор на историческите науки“⁹³.

Интересна е съдбата на написаните от Николай Генчев книги, студии и статии. През 1967 г. от Катедрата по история на България е одобрена монографията му „Външната политика на България 1939 – 1941 г.“ и предадена за печат в Държавно издателство (ДИ) „Наука и изкуство“. След допълнителна положителна рецензия от Министерството на външните работи през 1968 г. книгата е изпратена за отпечатване в полиграфическия комбинат „Димитър Благоев“. Със заповед на Министерството на вътрешните работи през 1969 г. отпечатаните книжни тела на книгата са изгорени, въпреки че преди това пър-

⁹⁰ Пак там, с. 294–295.

⁹¹ Пак там, с. 296.

⁹² Пак там, с. 297–298.

⁹³ Пак там, с. 298–301.

ва глава от нея е публикувана в Годишника на Софийския университет (ФИФ. Т. 61, 1968), а и след изгарянето ѝ са отпечатани части от нея – в „Исторически преглед“ (№ 6, 1969), ГСУ на СУ (ФИФ. Т. 63, 1971) и в два научни сборника през 1972 г. Редакторката на ДИ „Наука и изкуство“ Вяра Смилова е наказана от директора Филип Гинев с „последно предупреждение“ за „понижена бдителност“⁹⁴. Явно е, че неговите научни тези, обявени за „антимарксистски“, не се нравят на цензурните органи в страната. В цялостен вид книгата му е издадена през 1998 г.

През 1973 г. излиза от печат книгата на Н. Генчев „Левски, революцията и бъдещият свят“. Отпечатана е от Издателството на Отечествения фронт в 10-хиляден тираж, но когато вече са продадени първите две хиляди бройки, е спряна по разпореждане на Комитета по печата. След няколко дни са пуснати в продажба останалите 8 хиляди екземпляра от книгата, но се организира кампания срещу нея. По указание на отдел „Пропаганда и агитация“ на ЦК на БКП е проведено „закрито“ обсъждане на книгата в Единния център по история, което, по думите на Генчев, е „цяла комедия“. За нея в печата не се появяват нито положителни, нито отрицателни рецензии. Книгата обаче е посрещната с голям интерес и одобрение от българската общественост, но редакторката на издателството Марина Праматарова е уволнена⁹⁵.

Във връзка със 100-годишнината от обесването на Левски Народната библиотека „Кирил и Методий“ подготвя сборника „В. Левски. Документално наследство“. Н. Генчев е поканен за редактор на сборника и автор на встъпителната студия към него. С Кирила Възвъзова-Каратеодорова извършват подбора на документите и ги снабдяват с богат научно-справочен апарат. Заедно с това Н. Генчев написва отделен предговор „Огромно национално и общочовешко богатство“ (около 40 страници), а К. Възвъзова – професионален извороведчески увод. През 1973 г. сборникът е одобрен от Научния съвет на Народната библиотека, редактиран в ДИ „Наука и изкуство“ и отпечатан. В същото време се провежда кампанията срещу книгата на Н. Генчев за Левски. Директорът на издателството Ф. Гинев се възползва от случая и спира изпращането на сборника в мрежата на книжарниците. Висшестоящите органи все пак решават да се пусне сборника, но без предговора на Генчев, в който се поддържа, че Левски е най-великата личност в българската история⁹⁶.

Наблюдението и санкциите на цензурните органи върху научното творчество на Н. Генчев продължават и през следващите години. През 1975 г. той завършва монографията си „Българо-руски културни общувания през Възраждането“ и я предава за печат на ДИ „Изкуство и култура“. За рецензент е определен доц. Константин Косев, а за редактор – Елена Атанасова (съпруга

⁹⁴ Пак там, с. 239.

⁹⁵ Пак там, с. 255–263.

⁹⁶ Пак там, с. 252–254.

на известен висш партиен функционер). Одобреният ръкопис е изпратен в гр. Варна и отпечатан в тамошната печатница. Директорът на издателството Ф. Гинев обаче спира разпространението на книгата през 1976 г. и я дава за нова рецензия на съветския историк Васил Конобеев. Последният пише отрицателна рецензия и отпечатаните 5000 екземпляра са изпратени в склада за забранени книги в Сливенския затвор. Последва и уволнението на Вяра Смилкова – завеждащ отдел „История“ на въпросното издателство. Книгата не е пусната в книжарниците дори и след нови три положителни рецензии на български специалисти – членове на ЦК на БКП: акад. Димитър Косев, акад. Владимир Топенчаров и Давид Елазар – директор на Института по история на БКП. Тя вижда „бял свят“ едва през 2002 г. – издадена е от издателство „Лик“ след смъртта на проф. Н. Генчев⁹⁷.

Текстът на следващата му книга „Българско възраждане“ (лекционен курс) също е одобрен от Катедрата по история на България и дадена за печат в началото на 1978 г. в Университетската печатница. Този път редакторът К. Косев (приятел на Н. Генчев) задрасква около 170 страници от ръкописа. Второ издание на книгата е направено в същия вид и отново под редакцията на К. Косев от Издателството на Отечествения фронт през 1981 г. И едва в третото преработено и допълнено издание (1988) и в четвъртото издание (1995) е възстановен оригиналният текст на Н. Генчев⁹⁸.

Спомените на проф. Н. Генчев завършват с изложението за отстраняването му от деканската длъжност през 1982 г. В допълнение на написаното по този въпрос в предишните страници ще посоча още няколко факта.

Копие на оставката открих в ДА-София, фонд 131 В (Вузовски партиен комитет при Софийския университет). Документът е написан на ръка, копиран е некачествено и едва се чете. Озаглавен е: „Докладна записка от проф. д-р Николай Генчев, декан на Историческия факултет“ и е адресирана до ректора на СУ „Климент Охридски“ акад. Г. Близнаков. Съдържанието му е следното:

Др. Ректор,

Моля за Вашето съгласие да бъда освободен като декан на Историческия факултет по следните съображения:

1. Декан съм от 6 години, време достатъчно за административна ангажираност на един университетски преподавател.
2. Получих партийно наказание, което създава затруднения и неудобства за заеманата от мене административна длъжност.

Надявам се, че моите съображения ще бъдат одобрени от Вас.

С., 5. 10. 1982

С уважение: (п) Н Генчев⁹⁹

⁹⁷ Пак там, с. 264–280.

⁹⁸ Пак там, с. 303–310.

⁹⁹ ДА-София, ф. 131В, оп. 14, а.е. 3, л. 84.

В протокол № 14 на Бюрото на Университетския партиен комитет от 5 октомври 1982 г. по точка втора от дневния ред: „Приемане оставката на проф. Николай Генчев като декан на Историческия факултет“, е записано само едно изречение: „Присъстващите на заседанието одобриха оставката на проф. Николай Генчев като декан на Историческия факултет“¹⁰⁰.

Посочените два документа пораждат няколко въпроса:

– Защо оставката е адресирана до ректора, а се „одобрява“ от Бюрото на УК на БКП?

– Дали ректорът на Софийския университет е „одобрил“ съображенията на проф. Н. Генчев?

– Защо оставката не е адресирана и обсъдена от Бюрото на Ленински РК на БКП, което е наложило партийното наказание на проф. Н. Генчев и в чиято „номенклатура“ са деканите на факултетите от района“?

– Защо „присъстващите“ на заседанието на Бюрото на УК на БКП „одобряват“ оставката, адресирана до ректора?

– Кои са тези „присъстващи“ на заседанието и на какво нормативно основание „одобряват“ оставката на декана на Историческия факултет?

В спомените на Н. Генчев намираме отговор само на един от горните въпроси – че на заседанието на Бюрото на УК на БКП са присъствали секретарят на Софийския ГК на БКП Рашко Рашков, секретарят на Ленински РК на БКП Цветан Митрев и още „цял щаб от партийни функционери“ от ЦК, ГК и РК на БКП¹⁰¹.

Във връзка с освобождаването си от деканската длъжност Н. Генчев има и една „закачка“ към мен. Той твърди, че за приемането на оставката му от Факултетния съвет са били нужни поне 17 гласа, а при гласуването му са подадени само 15. С този резултат, според него, „по закон той си оставал декан“. И допълва: „Тогаваш стана доц. Л. Огнянов, мой приятел, отговорник за историческите науки в ЦК, колега, когото често използвахме за справки, защото знаеше законите, и заяви, че 15 гласа са достатъчни за приемане на оставката“¹⁰².

При гласуването за приемане на оставката действително са подадени 15 гласа, 8 – „против“, и двама са гласували с „бели“ бюлетини. Проф. Н. Генчев обаче не пояснява от колко души е Факултетният съвет, колко от тях са присъствали на заседанието и колко души са редуцирани (в чужбина или отсъстващи по болест или поради отпуск). Аз потърсих и открих в ДА-София (в архивния фонд на Софийския университет) протокола от заседанието на Факултетния съвет на 5 октомври 1982 г., но там, за съжаление, освен посочените по-горе три цифри („за“, „против“ и „бели“) нищо повече не е отбелязано¹⁰³.

¹⁰⁰ *Там там*, л. 82.

¹⁰¹ **Генчев**, Николай. *Цит. съч.*, с. 346–347.

¹⁰² *Там там*, с. 348.

¹⁰³ **ДА-София**, ф. 1790, оп. 12, а.е. 452, л. 2.

Ако резултатът не е бил в съответствие с тогавашния Закон за висшето образование и правилника за неговото прилагане, то аз едва ли бих си позволил да изкажа друго мнение, тъй като с Николай Генчев съм бил в приятелски отношения още от края на 60-те години, работили сме съвместно и безпроблемно по време на неговия първи мандат като декан (1976 – 1980), а и той винаги ме е признавал за „специалист по процедурните правила“.

На състоянието на „историческия фронт“ през 70-те и началото на 80-те години акад. Николай Тодоров¹⁰⁴ отделя много страници в първия том на своя „Дневник“¹⁰⁵. До 8 юли 1982 г. изложеното в него е по дати, но през 1982 г., по време на почивката си в курортния комплекс „Златни пясъци“ край Варна, авторът обособява отделен тефтер, озаглавен „За отношенията ми с т. нар. „мафия“ сред историците“. От 9 август с. г. дневникът отново продължава по дати.

Информацията от първи том на „Дневник“-а е важна за настоящия материал, защото през 1972 – 1978 г. проф. Н. Тодоров е директор на Единния център за наука и подготовка на кадри по история, а през 1978 – 1983 г. е посланик в Гърция, но продължава да следи отблизо развитието на историческата наука и на кадрите в Историческия факултет в СУ „Климент Охридски“ и в историческите институти на БАН.

Първите конкретни сведения в „Дневник“-а за историци от ИФ са от 19 ноември 1975 г., когато деканът на ИФ доц. Стойко Колев го „предупреждава“, че кандидатурата на проф. Николай Генчев е издигната за нов декан и член на Академичния съвет. Също така го уведомява, че няколко минути преди отчетно-изборното събрание на партийната организация във Факултета Георги Атанасов – завеждащ отдел на ЦК на БКП, „наредил“ доц. Васил Гюзелев да бъде избран за партиен секретар¹⁰⁶.

На 28 ноември 1975 г. в „Дневник“-а е отбелязано, че в Москва е имал продължителен разговор с доц. Евлоги Бужашки и го посъветвал да подготви

¹⁰⁴ Николай Тодоров е роден на 21 юни 1921 г. в гр. Варна. Завършил е специалност „Медицина“ през 1947 г. и специалност „История“ през 1950 г. От 1953–1957 г. е докторант (аспирант) в СССР. Доктор по история е от 1957 г., а доктор на историческите науки – от 1972 г. Научен сътрудник и старши научен сътрудник в Института по история при БАН през 1957–1963 г. Доцент в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ през 1962 – 1966, а професор – от 1966 г. Член-кореспондент на БАН през 1973–1979 г., а академик – от 1979 г. Директор е на Института по балканистика при БАН от 1964 до 1988 г., а директор на Института за външна политика при МВНР през 1969–1972 г. От 1972 до 1978 г. е директор на Единния център за подготовка на кадри по история. През 1978–1983 г. е посланик в Гърция. Член е на Изпълнителния съвет на ЮНЕСКО от 1972 до 1976 г., а през 1985–1987 г. е председател на XXII генерална конференция на ЮНЕСКО. Заместник-председател на БАН е от 1982 до 1988 г. През 1976–1999 е директор на Международния център за балканска документация и архивистика (СИБАЛ). През 1990–1991 г. е председател на VII велико народно събрание. Умира през 2003 г.

¹⁰⁵ **Тодоров**, Николай. *Цит. съч.*

¹⁰⁶ *Пак там*, с. 174.

хабилитационен труд за професура, а не да пише дисертация за „доктор на историческите науки“¹⁰⁷.

В началото на март 1976 г. отново се завързва „възел“ около книгите на проф. Н. Генчев с обвинения за тяхната антисъветска и антируска насоченост. Н. Тодоров смята, че със своите „необосновани“ тези Н. Генчев си създава популярност, но затруднява общото развитие на историческата наука, предизвиквайки намеса „отгоре“¹⁰⁸.

На 26 февруари 1979 г. Общото събрание на Историческия факултет освобождава проф. Николай Тодоров като член на Факултетния съвет поради заминаването му на работа в чужбина. На негово място е избран доц. Андрей Пантев¹⁰⁹.

През есента на 1979 г. чл.-кор. Н. Тодоров е предложен за академик от Научния съвет на Единния център по история. Той обаче се опасява, че срещу избора му в БАН „задкулисно“ работят Ал. Фол, Ил. Димитров и Н. Генчев. Във връзка с това ги обвинява в „алчност за власт“¹¹⁰ (тъй като проф. Александър Фол е вече министър на народната просвета, проф. Илчо Димитров – ректор на Софийския университет, а проф. Николай Генчев – декан на Историческия факултет и зам.-директор на ЕЦИ), въпреки че самият той е посланик в Гърция и директор на Института по балканистика при БАН. От друг запис в „Дневник“-а (от 19 декември 1982 г.) се разбира, че той не одобрява и своето освобождаване като директор на ЕЦИ през 1978 г., като го нарича „сваляне“ и „виновни“ за това пак са Ал. Фол, Ил. Димитров и Н. Генчев. Освен това той се чувствал обиден, че на съвещание в ЦК пред историците Александър Лилов – член на Политбюро и секретар на ЦК на БКП, го „игнорирал“, като го изключил от категорията на тези, на които ЦК на БКП държи – акад. Димитър Косев, акад. Христо Христов и проф. Александър Фол¹¹¹.

За отношенията си с „мафията“ сред историците Н. Тодоров отделя 35 печатни страници в своя „Дневник“. В послепис, без дата, откъм 1995 – 1996 г., добавя, че когато се преписвал този текст, той не е направил никакви промени. В бележка на отделен лист, пак без дата, откъм 2000 – 2001 г., авторът смята за нужно да не се издава текста за „мафията“ тогава, за да не се предизвика ненужна полемика на „историческия фронт“. Предлага да се издаде след време, когато няма да ги има „героите“ на тогавашните разправи¹¹². Историците Мая и Върбан Тодорови (дъщеря и син на Н. Тодоров) са преценили, че след като са починали Н. Генчев, И. Димитров, Ал. Фол, а и баща им, е дошло

¹⁰⁷ Пак там, с. 177.

¹⁰⁸ Пак там, с. 194.

¹⁰⁹ **ДА-София**, ф. 1790, оп. 10, а.е. 51, л. 22.

¹¹⁰ **Тодоров**, Николай. *Цит. съч.*, с. 267–268.

¹¹¹ Пак там, с. 1097.

¹¹² Пак там, с. 991.

време и са включили въпросния текст в „Дневник“-а. Остават обаче съмнения доколко автентично е заглавието на тефтера и дали не са правени добавки и поправки в него след 1982 г. Самият аз съм чувал през 1982 г. да се говори за „антисталинисти“, „ревизионисти“, „антимарксисты“, „кариеристи“ и т. н., но не и за „мафия“ сред историците. И както убедено твърди в своите спомени и проф. Петър Петров: „Никаква „мафия“ не е имало!“ И още по-убедено добавя: „Не можеше и да има!“¹¹³.

Какви факти се сочат в „Дневник“-а?

1. В „мафията“ сред историците Н. Тодоров включва Николай Генчев, Илчо Димитров, Александър Фол, Милен Семков, Васил Гюзелев и още няколко по-млади асистенти и аспиранти¹¹⁴. Групата „ухажвала“ и „привличала“ за по-дълго или по-кратко време проф. Христо Гандев, acad. Димитър Косев, acad. Христо Христов, проф. Димитър Ангелов, проф. Туше Влахов. „Пълен гръб“ на тази група в началото давал и доц. Евлоги Бужашки, който „провалил“ Н. Тодоров при избора му за доцент във Факултетния съвет на Философско-историческия факултет, защото бил съвместител и не искал да мине на основна работа в Университета¹¹⁵.

2. Първите му контакти с „мафията“ са по време на събитията в Чехословакия през 1968 г. Тогава в Историческия факултет е разкрит опит за създаване на „нелегална студентска организация“. В него е замесено и името на дъщерята на Н. Тодоров – Мария. Николай Генчев (партиен секретар във Факултета) и Илчо Димитров (член на партийното бюро) се обръщат към него да използва връзките си с членове на висшето партийно ръководство на БКП, за да се предотврати отстраняването на студентите от Университета. Н. Тодоров обаче обяснява първите си разговори с двамата от „мафията“ като „дълбоко усвоена тактика“ – спасявали не студентите, а „себе си“ и своите приятели¹¹⁶.

3. Като друг случай, в който бил „въвлечен“ в орбитата на „мафията“, посочва формирането на ръководството на Единния център по история през 1972 г., когато е назначен за негов директор. Тогава той упорито обикаля кабинетите на Иван Абаджиев – кандидат-член на Политбюро и секретар на ЦК на БКП, Георги Атанасов – завеждащ отдел „Наука и образование“ на ЦК на БКП, и Людмила Живкова – първи заместник-председател на Комитета за изкуство и култура, за да настоява за назначаването на проф. Мито Исусов за заместник-директор на ЕЦИ. В крайна сметка тази длъжност е заета от Илчо Димитров. Според него И. Димитров е „наложен“ от Л. Живкова, в чи-

¹¹³ Петров, Петър. *Цит. съч.*, с. 957–958.

¹¹⁴ В групата на „мафията“ пропуска Костадин Петров и Христо Кьосев. В числото на „по-младите асистенти“ влизахме аз, Милчо Лалков и Георги Гунев.

¹¹⁵ Тодоров, Николай. *Цит. съч.*, с. 957–958.

¹¹⁶ *Пак там*, с. 958–960.

ето „постоянно обкръжение“ заедно с И. Димитров са и други представители на „мафията“ – Александър Фол и Васил Гюзелев¹¹⁷.

4. През 1974 г. Н. Тодоров пък сезира „заговор“ („вътрешен преврат“) срещу себе си като директор на ЕЦИ и „отново“ в основата му стоял И. Димитров. Дори се стигнало до подаване на оставката на директора, която по указание на Г. Атанасов била оттеглена. Други изяви на „мафията“ по това време Н. Тодоров вижда в „дълбоко обмислената настъпателна акция за завземане на ръководните постове на историческата наука“ – в специализираните научни съвети към ВАК, в редакциите на историческите списания и сборници, в издателствата, в организирането на кампании срещу историци от АОНСУ и Института по история на БКП при ЦК на БКП и др.¹¹⁸

5. Твърде произволно и пристрастно Николай Тодоров обяснява неуспешния избор на доц. Евлоги Бужашки за ръководител на Катедрата по история на България. За него това е „смазване“, „изхвърляне“, „разправа“ и т. н.¹¹⁹ Въпросният избор вече бе подробно коментиран и по-напред в изложението. Този път в случая се замесва и моето име – като нов партиен секретар. Обвинението към мен е, че съм се държал „крайно арогантно и невъзпитано около изгонването на Евлоги Бужашки“¹²⁰ и че за „верността“ си към Николай Генчев и Илчо Димитров съм бил „направен“ от тях сътрудник на отдел „Наука и образование“ на ЦК на БКП¹²¹. Тук следва да поясня, че за секретар на партийната организация в ИФ бях избран след проваления избор на 21 декември 1976 г. и че моето поведение в началото на 1977 г. беше продиктувано от разбирането ми, че отрицателен вот на Факултетния съвет за ръководител на катедра трябва да се приеме като нормално явление в условията на тайно гласуване и че всеки опит да се проведе нов избор със същия кандидат би означавало задълбочаване на разцеплението сред преподавателския състав в Историческия факултет. А за повторение на избора (с аргумент, че не е спазена партийната процедура) пред мен настояха и проф. Н. Тодоров – като директор на ЕЦИ, и акад. Д. Косев – като зам.-председател на БАН и доайен на историците, и проф. Христо Димитров – първи секретар на УК на БКП, и представители на други по-висши партийни органи. Изборът на доц. Васил Гюзелев на 22 февруари 1977 г. за нов ръководител на Катедрата (с 25 гласа – „за“, 4 – „не“, и 3 „бели бюлетини“)¹²² показва, че възприетата тактика от партийното бюро да се търси друг подходящ кандидат е била правилна. А що се отнася до моето назначение за сътрудник в отдел „Наука и образование“ на

¹¹⁷ Пак там, с. 961–962.

¹¹⁸ Пак там, с. 962–966.

¹¹⁹ Пак там, с. 983.

¹²⁰ Пак там, с. 962.

¹²¹ Пак там, с. 983.

¹²² ДА-София, ф. 1790, оп. 10, а.е. 49, л. 29.

ЦК на БКП, това става по предложение на заместник завеждащ отдела проф. Константин Косев след три мои мандата като партиен секретар в ИФ и след избирането ми през 1979 г. за секретар на УК на БКП по научноизследователската работа.

6. Поредна проява на „мафията“ Николай Тодоров „усеща“ и през 1978 г., когато отново е търсен повод за освобождаването му като директор на ЕЦИ, макар и това да е в началото на втория му мандат. Тогава се обмисляло предложение на „неговите приятели“ да бъде изпратен в Париж като постоянен представител на България в ЮНЕСКО, но поради отказ от негова страна било осуетено. Това обаче много го разстроило и го принудило да излезе в продължителен отпуск по болест. В такава нервна обстановка идва назначаването му за посланик в Гърция. В този случай неговите интереси като балканист съвпадат с интересите на „мафията“ за отстраняването му от „историческия фронт“¹²³.

7. В „Дневник“-а намират място и много прояви и оценки за основните лица на „мафията“.

На първо място – това е мнението за Александър Фол¹²⁴. Със създаването на Института по тракология и особено след назначаването му за заместник-председател на Комитета за култура, а по-късно и за министър на народната просвета, проф. Ал. Фол „още по-плътнo се сближава с хората от „мафията“, към която принадлежал“. Той използвал постове, които заемал, и близостта си с Людмила Живкова, за да се оградява със „свои хора“ и „да корумпира редица сътрудници от историческия фронт и извън него“. Особено силно е подражен от привличането на проф. Бистра Цветкова, проф. Вера Мутафчиева и проф. Крумка Шарова в „обкръжението“ на Ал. Фол. Дори си позволява да твърди, че на Ал. Фол липсвал „каквото и да било класов подход“ и че бил „чужд човек“, въпреки че бил избран за член на ЦК на БКП¹²⁵. Обвинява го също така, че искал да го замени на посланическия пост в Гърция¹²⁶.

¹²³ Тодоров, Николай. *Цит. съч.*, с. 975–977.

¹²⁴ Александър Фол е роден на 3 юли 1933 г. в София. Завършва „История“ и „Класическа филология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. От 1960 г. е асистент, от 1972 г. – доцент, а от 1974 г. – професор по стара история. От 1966 г. е доктор по история, а от 1985 г. – доктор на историческите науки. През 1976–1979 г. е ръководител на Катедрата по стара и средновековна история, а през 1979–1987 г. – ръководител на Катедрата по тракология. Основател и пръв директор е на Института по тракология към БАН. Заместник-председател (1974–1977) и първи заместник-председател е на Комитета за култура (1977–1979). През 1979–1986 г. е министър на народната просвета. През 1981–1986 г. е член на ЦК на БКП и народен представител в VIII народно събрание. През 1991–1999 г. е професор по антична култура в СУ „Св. Климент Охридски“, а през 1999–2005 г. – професор по стара история и тракология в Нов български университет. Почива през 2006 г.

¹²⁵ Тодоров, Николай. *Цит. съч.*, с. 968–975.

¹²⁶ *Пак там*, с. 984.

На второ място – използва всеки удобен случай, за да атакува Николай Генчев – че бил човек „без морални устои“, че развивал „несъстоятелни и неверни тези“, че се „гаврил“ с академичните принципи, че злоупотребявал с деканската длъжност, че организирил неуспешни кампании срещу него като директор на ЕЦИ и т. н.¹²⁷

На трето място – изразява неудовлетворение от бързото издигане на Илчо Димитров през 70-те години – заместник-директор на ЕЦИ, научен секретар на БАН, първи секретар на УК на БКП, директор на Единния център по история, председател на Научния съвет по Нова и Най-нова история при ВАК, ректор на Софийския университет „Св. Климент Охридски“¹²⁸.

На четвърто място – не пести и обвиненията си срещу Васил Гюзелев¹²⁹ – че постоянно го злепоставял пред Л. Живкова, че предлагал неоснователно създаване на комплексен Институт по средновековна история, археология и култура, че бил „назначен“ за ръководител на Катедрата по българска история, че бил „поставен“ на поста *директор на Националния исторически музей*, че претендирил за длъжностите *научен секретар на БАН* и *директор на Археологическия институт с музей при БАН*¹³⁰.

Н. Тодоров споменава, че между отделните членове на „мафията“ имало сблъсък – особено между Илчо Димитров и Александър Фол. Към първия изцяло гравитирал Николай Генчев, а към втория – Крумка Шарова. Васил Гюзелев бил към Ал. Фол, но се преориентирал и към И. Димитров¹³¹.

За „мафия“ сред историците Н. Тодоров споменава и след завършване на специалния „тефтер“ през юли 1982 г. Такива записи има от 2 септември 1982 г., 2 декември 1982 г., 18 април 1983 г., 19 април 1983 г., 30 април 1983 г. и др.¹³²

Написаното в „Дневник“-а по „тази тема“ поражда редица логични въпроси, като:

¹²⁷ Пак там, с. 981–984.

¹²⁸ Пак там, с. 970, 983.

¹²⁹ Васил Гюзелев е роден на 19 октомври 1936 г. в с. Раковски (днес към Димитровград). Завършва „История“ и „Археология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Асистент е от 1961 г., доцент – от 1972 г., и професор – от 1982 г. по средновековна българска история. Доктор по история е от 1971 г. Ръководител е на Катедрата по история на България през 1976–1984 г. и ръководител на Катедрата по средновековна обща история през 1990–1994 г. През 1976–1977 г. е директор на Националния исторически музей. От 1977 до 1983 г. е ръководител на секция „Средновековна история на България“ в Института по история при БАН. През 1984–1990 г. е директор на Българския изследователски институт във Виена. Член-кореспондент на БАН е от 1995 г., а академик – от 2003 г. Председател е на Археографската комисия при Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ от 2000 г. и на Асоциацията на византинистите и медиавистите в България от 2004 г. Носител на Хердцова награда (2003).

¹³⁰ Тодоров, Николай. *Цит. съч.*, с. 987, 1001–1002.

¹³¹ Пак там, с. 987, 1001–1002.

¹³² Пак там, с. 1002, 1082, 1238, 1300.

– Защо с късна дата Н. Тодоров употребява толкова често определението „мафия“ на „историческия фронт“, когато това понятие не се използва в научните среди в ония години?

– Защо се „прицелва“ в едни от най-изявените и най-перспективни български историци, каквито са Александър Фол, Илчо Димитров, Николай Генчев и Васил Гюзелев?

– Защо смята, че не е приемливо тези четирима български историци да използват връзките си с лица от висшите партийни и държавни институции, когато той постоянно демонстрира приятелството си с членове на Политбюро, секретари и завеждащ отдели на ЦК на БКП, министри, дипломати, общественици, български и чуждестранни учени?

– Защо обвинява тези свои колеги в стремеж към по-високи постове, когато самият той заема едновременно едни от най-престижните длъжности у нас и в чужбина?

Тези въпроси подсказват, че много от приведените факти, оценки и интерпретации в „Дневник“-а на Н. Тодоров са неверни и субективни и че към информацията там трябва да се отнасяме критично.

Основната част от спомените на проф. Петър Петров¹³³ е посветена на неговата работа в Историческия факултет на Софийския университет – преподавателска и научноизследователска дейност, обществени ангажименти, участие във „възродителния процес“ и други проблеми. В края на мемоарната си книга отделя специална част от около 60 страници, озаглавена „В кривото огледало на историята“¹³⁴. В нея изразява своето отношение към трима известни български историци – проф. Николай Тодоров, проф. Илчо Димитров и проф. Николай Генчев, и към редица събития, свързани с тях.

Към университетските занятия на Николай Тодоров, когато е хоноруван преподавател по История на балканските народи, П. Петров има много критични бележки, като допълва, че преподаването било използвано „само като трамплин за по-бързо служебно издигане“. Особено набляга на факта, че конкурсът му за професор е обявен от Института по балканистика при БАН, чий-

¹³³ Петър Петров е роден на 31 юли 1924 г. в село Върбешница, Врачанска област. Завършва специалност „История“ в Софийския университет през 1949 г. През 1950–1952 г. е аспирант (дн. докторант) по средновековна българска история. На работа в Университета е от 1952 г. – като хоноруван асистент (1952–1953), старши преподавател (1953–1960), доцент (1960–1974) и професор (1984–1989). Доктор по история е от 1954 г., а доктор на историческите науки – от 1982 г. Заема ръководни длъжности в Централния съвет на Българското историческо дружество – заместник-председател (1964–1966), организационен секретар (1966–1976) и главен секретар (1976–1987). През 1995–2000 г. чете лекции във Варненския свободен университет „Черноризец Храбър“, през 1995–1998 г. – в Славянския университет, а през 1996–1998 и 2000–2008 г. – в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

¹³⁴ Петров, Петър. *Цит. съч.*, с. 320–378.

то директор е от 1964 г., а е проведен в Института по история при БАН, а не във Философско-историческия факултет. Така през 1966 г. Н. Тодоров става „професор в БАН“ и напуска Софийския университет, без да се наложи „като изтъкнат университетски преподавател“¹³⁵.

За работата му като директор на Единния център по история П. Петров отбелязва, че си „присвоява чужда дейност“. За пример сочи състоялата се Национална конференция по проблемите на българската историография след Втората световна война, проведена на 20 – 21 май 1972 г., на която основен доклад изнася акад. Димитър Косев, подготвен въз основа на отчетите на различните исторически институти в БАН. Н. Тодоров представя този форум като „национално съвещание на историците“, пред което е изнесъл „основен доклад за състоянието и перспективите на историческата наука“¹³⁶. П. Петров отрича и личните „заслуги“ на директора на ЕЦИ за многото хабилитации и защиты на докторски дисертации от историци, археолози и етнологзи след 1972 г.¹³⁷

П. Петров се възмущава от измисленото твърдение на Н. Тодоров за съществуването на „мафия“ сред историческата колегия. Той много добре познава тези „млади историци“ (Н. Генчев, И. Димитров, Ал. Фол, М. Семков и В. Гюзелев) и отрича да е имало от тяхна страна „пренебрежение“ и „пълно незачитане“, а още по-малко – „завист и зложелателство“ към сътрудниците на Института по история при БАН. Също така смята за измислица, че Е. Бужашки бил „подведен“ от тях или пък, че бил дал „пълнен гръб на оформилата се група“. Според него не е вярно и внушението, че тази група е успяла за известно време да привлече и някои високоуважавани професори като Хр. Гандев, Д. Косев, Хр. Христов, Д. Ангелов, Т. Влахов¹³⁸.

П. Петров споделя и някои свои наблюдения от „най-ярките изяви“ на групата на „младите историци“ – колективни обеда в университетския стол на ул. „Шипка“ и разходки в Парка на свободата (дн. Борисовата градина), в които не са участвали Ал. Фол и В. Гюзелев¹³⁹. Тук аз бих добавил още един детайл от това ежедневие – пиене на кафе в съществуващата тогава „Фея“ на бул. „Ленин“ (дн. бул. „Цариградско шосе“) или в университетския Кафе-клуб, след което към 14 часа следобед всеки се отправяше към работния си кабинет.

В спомените си П. Петров вярно отбелязва, че през 60-те години младите асистенти и аспиранти от тази група са „особено близки помежду си“, но че през 70-те години вече са известни „неприязнените отношения“ на Н. Генчев

¹³⁵ Пак там, с. 327–330.

¹³⁶ Пак там, с. 331–332.

¹³⁷ Пак там, с. 333–334.

¹³⁸ Пак там, с. 334–335.

¹³⁹ Пак там, с. 335.

с Ал. Фол и М. Семков. И отново твърдо заявява, че през този период може да се говори за „кариеризъм“, но не и за „мафия“¹⁴⁰.

За Николай Тодоров авторът на спомените „Един живот не стига“ споделя, че „беше изключително активна личност, особено като общественик“, но като учен „той не достигна нивото на най-добрите български историци“. Без да отрича приносите в най-доброто му съчинение „Балканският град XV – XIX век“, П. Петров го оценява по-скоро като „сборник от отделни статии, с много изпуснати проблеми по разглежданата тема“¹⁴¹.

Много място в спомените на П. Петров е отделено на неизбирането на доц. Евлоги Бужашки за ръководител на Катедрата по история на България през 1976 г. Той определя възникналия тогава конфликт във Факултета като „сериозно обмислен и проведен заговор“, в който „мишената“ е Е. Бужашки¹⁴². С документи от архивните фондове на Софийския университет и Университетския комитет на БКП вече бяха очертани контурите на този конфликт, но в своето изложение по въпроса П. Петров излага доста неверни и неточни факти. Той твърди, че през есента на 1976 г. е проведено „поредното партийно годишно отчетно събрание“, на което той прочел протокол от заседание на партийното бюро с решение за отстраняване на доц. Бужашки от заеманата длъжност и заместването му с проф. Илчо Димитров¹⁴³. Не е вярно обаче, че отчетно-изборното събрание на партийната организация е проведено през есента на 1976 г. То се проведе в края на 1976 г. – след изборите за ръководители на катедри, и за партиен секретар е избран Любомир Огнянов, а не И. Димитров. Освен това на заседанието на Факултетния съвет на 21 декември 1976 г. партийният секретар Васил Гюзелев (от името на партийното бюро) поддържа кандидатурата на Е. Бужашки, а не на И. Димитров. Верен е обаче фактът, че „главен организатор на готвените промени бил деканът Н. Генчев“¹⁴⁴. Петров нарича „абсолютна клевета“ твърдението на Н. Генчев, че Е. Бужашки „нямаше достойнствата на учен“ и в опровержение на това привежда подробна библиографска справка за публикациите на Е. Бужашки от 1959 до 1974 г. В нея обаче като „научни трудове“ се посочват предимно отчети на ЦС на БИД и информации за проведени научни конференции¹⁴⁵.

В спомените си П. Петров не е пропуснал да отбележи и моята роля (като партиен секретар) в „преврата“ през 1976 – 1977 г., но се е задоволил само с цитиране на становището на Н. Тодоров¹⁴⁶. Тук обаче авторът добавя „още

¹⁴⁰ *Пак там*, с. 335–336.

¹⁴¹ *Пак там*, с. 341–342.

¹⁴² *Пак там*, с. 355.

¹⁴³ *Пак там*, с. 356.

¹⁴⁴ *Пак там*.

¹⁴⁵ *Пак там*, с. 345–355.

¹⁴⁶ *Пак там*, с. 360

нещо“ – че като секретар по организационните и финансовите въпроси на ЦС на БИД, избран през октомври 1976 г., „заради гузната си съвест около случая с Е. Бужашки“ в продължение на цяла година не съм поел възложената ми задача, поради което, по негово предложение, съм бил отстранен от състава на Бюрото на ЦС на БИД¹⁴⁷. Тази версия той поддържа и на друго място в спомените, когато разкрива дейността си като деец на Българското историческо дружество. Там посочва, че въпросното разширено заседание на ЦС на БИД е проведено на 17 март 1978 г. и в точка „Организационни“ бил включен въпросът за изваждане на Л. Огнянов от състава на Бюрото, тъй като „отказва да поеме задълженията си“¹⁴⁸. В отговор на твърденията на П. Петров искам да подчертая, че до края на 1976 г. изпълнявах добросъвестно и отговорно задълженията на организационен секретар на ЦС на БИД, но от началото на 1977 г. бях в значителна степен изолиран от цялостната работа на ръководството (председател – акад. Д. Косев, зам.-председател – доц. Е. Бужашки, и главен секретар – проф. П. Петров). При това имаше голямо припокриване на задачите на организационния секретар с тези на главния секретар и затова П. Петров пише, че е изпълнявал и моите задължения. Но по-куриозното в случая беше фактът, че аз бях освободен от Бюрото на ЦС на БИД по време на моята четиримесечна специализация в Полша – без някой да е разговарял с мен за „неизпълнение“ на задълженията ми, нито пък да ме уведоми за решението на ЦС на БИД за моето освобождаване.

Преценката на П. Петров за цялостната дейност на Николай Генчев като общественик, преподавател, научен работник и декан на Историческия факултет е спорна и противоречива. Той припомня редица моменти от биографията на Н. Генчев, като набляга на някои критични бележки към неговите научни публикации по нова и най-нова българска история. Общото му впечатление от него е, че е „противоречива личност“ – „необузdana стихия“, „приятен и сладкодумен събеседник“, „повратлив ум“, с нескрит стремеж да бъде в центъра на внимание¹⁴⁹. Към деканството му се отнася скептично – за заместник-декани си избрал „близки приятели“; като декан през 1979 г. „съдействал“ на И. Димитров да се прехвърли в Катедрата по история на България, а през 1981 г. сам се „уредил“ с Катедра по история и теория на културата. Обвинен е също, че като декан организира паралелни кандидатстудентски курсове във Факултета, с което накърнил сериозно приходите на Българското историческо дружество¹⁵⁰.

За втория мандат на Н. Генчев като декан П. Петров отбелязва, че е завършен предсрочно заради възторжената му рецензия за книгата на Желю Же-

¹⁴⁷ Пак там.

¹⁴⁸ Пак там, с. 225.

¹⁴⁹ Пак там, с. 342–349.

¹⁵⁰ Пак там, с. 366–373.

лев „Фашизмът“. Но тук отново следва една лична интерпретация – Николай Генчев си подал оставката, но обикалял членовете на Факултетния съвет и ги молел да не я приемат. И следва заключението, че снемането на Н. Генчев като декан било „неизбежно“, тъй като му се натрупали толкова много „грехове“¹⁵¹.

За отношенията си с Илчо Димитров П. Петров пише, че в продължение на 20 години – от 1956 до 1976 г., между двамата е имало „добро приятелство“, въпреки че приел като „преждевременно“ назначаването му за заместник-директор на ЕЦИ през 1972 г. и като „прибързано“ избирането му за професор през 1974 г. Тогава започнали и първите му разочарования от „кариеристичните стремежи“ на И. Димитров. През 1976 г. П. Петров възприел „много емоционално и дори болезнено“ поведението му при „преврата“ във Факултета. В случая И. Димитров претърпял неуспех в опита си да стане ръководител на Катедрата по история на България, но след това, „благодарение на Г. Атанасов“, кариерата му тръгва успешно нагоре¹⁵².

Спомените на четиримата професори историци разкриват техните гледни точки по различни събития и факти от началната история на Историческия факултет. В някои от тях са намерили място и редица пристрастни и неверни оценки за едни от най-ярките представители на историческата наука у нас, определени от Н. Тодоров дори като „мафия“ и участници в „преврати“ и „заговори“ на „историческия фронт“. Анализът на тия спомени от друг непосредствен свидетел на разглежданите процеси и съпоставката им с наличните архивни документи дават възможност да се отхвърлят абсурдните тези и да се защитят имената и делата на четирима преподаватели от Историческия факултет, които историческата колегия дълбоко уважава и почита. Фактът, че се наложили като най-добрите специалисти в своите научни области (проф. Александър Фол – в тракологията, проф. Васил Гюзелев – в медиевистиката, а Илчо Димитров и Николай Генчев – в новата българска история) и че двама от тях (И. Димитров и В. Гюзелев) заслужено бяха избрани за академици, а един (Н. Генчев) – за член-кореспондент на БАН, показва високото равнище на тяхната научноизследователска дейност. А това, че заемаха ръководни позиции в нашия научен, културен и обществен живот, е още едно доказателство, че освен завидни научни качества, притежаваха и добър организационен и политически опит. Имах щастието да познавам добре тези четирима авторитетни български историци и да работя дълги години с тях. Затова сметнах за необходимо да напиша тия няколко страници, за да изразя публично своето искрено уважение към тях.

¹⁵¹ Пак там, с. 373–374.

¹⁵² Пак там, с. 361–365.

ЦИТИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ

АРХИВИ

Държавен архив [ДА-София]:

ф. 1790

ф. 131В

ЛИТЕРАТУРА

Ангелов, Димитър. *Спомени*. София, 2004.

Генчев, Николай. *Спомени*. – В: *Избрани произведения. Т. 5*. София, 2005.

Георгиев, Величко. Катедрата по българска история през първото столетие на Университета. В: *ГСУ. ИФ*, 80, с. 60.

Георгиева, Иваничка. Преподаването по етнография в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1988–1988). В: *ГСУ. ИФ*, 80, с. 183.

Димитров, Илчо. *Всичко тече... Спомени*. София, 2000.

Донков, Румен. Сто години специалност история в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. В: *Годишник на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Исторически факултет* [ГСУ. ИФ]. 1992 [1987], Т. 80, с. 5–33.

Желев, Желю. *Фашизмът*. София, 1981.

Желев, Желю. *Въпреки всичко. Моята политическа биография*. София, 2010, с. 182.

Исторически факултет 1888–2008. Алманах. Състав. Тодор Попнеделев, Костадин Грозев. София, 2008, с. 12–41.

История на Софийския университет „Климент Охридски“. София, 1988, с. 24–52, 273–274.

Петров, Петър. *Когато един живот не стига*. Спомени. София, 2012.

Попнеделев, Тодор. Социалистическият университет (1950–1989). – В: *Университетът*. София, 1999, с. 281–308.

Попов, Димитър. Катедра по тракология. В: *ГСУ. ИФ*, 80, с. 107.

Тодоров, Николай. *Дневник 1966–1998. Том първи (1966–1983)*. София, 2007.

Университетски изследвания и преподавания на българската история у нас и в чужбина. Международен симпозиум. Пампорово–1981. София, 1982.

Studia Culturologica, пролет 1992. Т. 1. Специален брой. Професор Николай Генчев на шестдесет години, с. 6.

REFERENCES

ARCHIVES

Darzhaven arhiv [DA-Sofia]:

f. 1790

f. 131V

LITERATURE

Angelov, Dimitar. *Spomeni*. Sofia, 2004.

Genchev, Nikolay. *Spomeni*. – V: *Izbrani proizvedeniya*. T. 5. Sofia, 2005.

Georgiev, Velichko. Katedrata po balgarska istoriya prez parvoto stoletie na Universiteta. V: *GSU. IF*, 80, s. 60.

Georgieva, Ivanichka. Prepodavaneto po etnografiya v Sofiyskiya universitet „Sv. Kliment Ohridski“ (1988–1988). V: *GSU. IF*, 80, s. 183.

Dimitrov, Ilcho. *Vsichko teche... Spomeni*. Sofia, 2000.

Donkov, Rumen. Sto godini spetsialnost istoriya v Sofiyskiya universitet „Sv. Kliment Ohridski“. V: *Godishnik na Sofiyskiya universitet „Sv. Kliment Ohridski“*. *Istoricheski fakultet* [GSU. IF]. 1992 [1987], T. 80, s. 5–33.

Zhelev, Zhelyu. *Fashizmat*. Sofia, 1981.

Zhelev, Zhelyu. *Vapreki vsichko. Moyata politicheska biografiya*. Sofia, 2010.

Istoricheski fakultet 1888–2008. Almanah. Sastav. Todor Popnadelev, Kostadin Grozev. Sofia, 2008, s. 12–41.

Istoriya na Sofiyskiya universitet „Kliment Ohridski“. Sofia, 1988, s. 24–52, 273–274.

Petrov, Petar. *Kogato edin zhivot ne stiga. Spomeni*. Sofia, 2012.

Popnadelev, Todor. Sotsialisticheskiyat universitet (1950–1989). – V: *Universitetat*. Sofia, 1999, s. 281–308.

Popov, Dimitar. Katedra po trakologiya. V: *GSU. IF*, 80, s. 107.

Todorov, Nikolay. *Dnevnik 1966–1998. Tom parvi (1966–1983)*. Sofia, 2007.

Universitetski izsledvaniya i prepodavaniya na balgarskata istoriya u nas i v chuzhbina. Mezhdunaroden simpozium. Pamporovo–1981. Sofia, 1982.

Studia Culturologica, prolet 1992. T. 1. Spetsialen broj. Profesor Nikolay Genchev na shestdeset godini, s. 6.